

FELSEFE DÜNYASI

2006/1 Sayı: 43

YILDA İKİ KEZ YAYIMLANIR

ISSN 1301-0875

Sahibi
Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof. Dr. Necati ÖNER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Ahmet İNAM

Yazı Kurulu
Prof. Dr. Necati ÖNER
Prof. Dr. Ahmet İNAM
Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ
Doç. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR
Doç. Dr. İsmail KÖZ

Felsefe Dünyası Hakemli Bir Dergidir.

Felsefe Dünyası 2004 yılından itibaren PHILOSOPHER'S INDEX ve
TÜBİTAK /ulakbim tarafından dizinlenmektedir.

Yazışma ADRESİ
P.K. 21 Yenışehir / ANKARA
Tel&Fax: 0.312 231 54 40

Fiyatı: 15 YTL (KDV Dahil)

Banka Hesap No:
Vakıfbank Kızılay Şubesi: 00158007288336451

Dizgi ve Baskı
Türkiye Diyanet Vakfı
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi
OSTİM Örnek Sanayi Sitesi 1. Cad. 358. Sk. No: 11 Y.Mahalle / ANKARA
Tel: 0.312 354 91 31 (Pbx) • Fax: 0.312 354 91 32

KAI NIELSEN VE BİR SOSYAL ELEŞTİRİ OLARAK FELSEFE*

Hakan Gündoğdu**

Nielsen'in elli yılı aşkın bir sürede felsefenin ahlak felsefesi, din felsefesi, sosyal felsefe, siyaset felsefesi gibi muhtelif alanlarında ortaya koyduğu çalışmalarına, epistemolojik ve metafizik temelselcilik tartışmalarından pragmatizm, post-modernizm, Marksizm, feminizm, eleştirel teori, küreselleşme, çok kültürlülük ve sosyal adalet tartışmalarına kadar değişik konularda kaleme aldığı felsefi yazılarına bakıldığında, onun geniş felsefi ilgilere sahip bir filozof olduğu görülüyor.¹ Nielsen kendisi *Küreselleşme ve Adalet*'in giriş kısmında [*Globalization and Justice*, 2003] bu geniş felsefi ilgilerini yedi madde halinde açıkça ifade eder ve onların başında felsefenin ne olduğuna ve ne olabileceğine, onun kendine özgü doğasına ve işlevine dair meta-felsefi² ilgiler geldiğine işaret eder.³

Ona göre, geleneksel olarak metafizik ve epistemoloji ile ilgilenen felsefe yapma tarzının ardındaki temelselci yaklaşımın kendisinin temelsiz olduğu ortaya çıktığından bu yana "felsefenin esas işi" ne metafizik yapmak ne de epistemolojik araştırmalarda bulunmak olabilir. Nielsen burada temelselcilik ile doğrulukları kendilerinden başka hiçbir şeye dayanmayan, dolayısıyla kendi başlarına dolayumsuz olarak doğru olan bir takım açık inancılar bulunduğunu ve kendileri dışındaki diğer tüm inançların

* Bu yazı, Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesince 5-7 Ekim 2005 tarihinde düzenlenen "Felsefe ve Sosyal Bilimler Sempozyumu"nda sunulmuş bir bildiri metninin gözden geçirilip genişletilmiş şeklidir.

** Yrd.Doç.Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi, Felsefe Tarihi ABD Öğretim Üyesi.

¹ Bir dönem *Kanada Felsefe Derneği* başkanlığını yapmış olan ve *Kanada Felsefe Dergisi*'nin kurucu üyesi bulunan Nielsen'in bilgimize göre yaklaşık olarak 32 kitabı ve yüzü aşkın makalesi bulunmaktadır. Nielsen'in felsefi ilgilerinin genişliğine dair belli bir kanaat edinmek için makaleleri ve bu yazıda kendisine atıfta bulunulan kitapları dışında şu kitaplarına da bakılabilir: Kai Nielsen, *An Introduction to the Philosophy of Religion*, (1983); *Does God Exist?: The Debate Between Theists and Atheists* (1993, James Porter Moreland ile birlikte); *After the Demise of the Tradition : Rorty, Critical Theory, and the Fate of Philosophy* (1991); *Search for Community in A Withering Tradition*, (1990); *Scepticism* (1973); *Marxism and the Moral Point of View: Morality, Ideology and Historical Materialism* (1988); *Why be Moral* (1989); *Wittgensteinian Fideism* (2006); Nielsen'in editörlüğünü yaptığı ve katkıda bulunduğu bazı kitaplar ise şunlardır: *Marx and Morality* (ed. 1993); *Rethinking Nationalism* (ed. 1998); *Science Morality and Feminist Theory* (ed. 1987); *Exploitation: key Concepts of Critical theory* (ed. 1997); Michel Seymour (ed.) *Reason and Emencipation: Essays on the Philosophy of Kai Nielsen*, (June 2006); Nielsen'in bazı makaleleri: "Cosmopolitan Nationalism", *Monist*, Jul-1999, ss. Cilt 82, n. 3, ss. 446-469; "Pierce, Pragmatism and the Challenge of Postmodernism", *Transactions of the Charles S. Pierce Society*, Fall 1993, cilt 29, n. 4, ss. 513-560.

² Nielsen, "Felsefe nedir?" sorusunun kendisini Adorno gibi bir felsefe sorusu olarak gördüğü için, "meta-felsefe" ifadesini sadece pratik olarak kullanmaktadır. Bkz. Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, Prometheus Books, New York, 1996, s. 158.

³ Kai Nielsen, *Globalization and Justice*, Humanity Books, New York, 2003, s. 12-13.

doğruluklarından kuşku duyulamayan bu temel inançlardan türetilebileceğini öne süren “özcü (klasik)”⁴ temelselciliğe⁵ işaret eder.⁶

Böyle bir temelselciliğin öznenin duyu kesinliklerine veya apriori sezilerine dayandırılan temel inançlar olduğu şeklindeki iddiasını⁷ verilmişlik söylencesi olarak adlandırılan⁸ Nielsen’a göre, temelselci iddia, ne herkesin kabul edeceği apaçık apriori bir hakikattir ne kuşku duyulmaz bir deney bildirimidir ne de böyle olan önermelerden türetilmiştir. Temelselcilik, her bireyin, ilgileri, amaçları, dilleri, içinde yaşadıkları kültürleri ve benzeri şeylerle çepeçevre sarılı olmasından bağımsız olarak, sahip olduğu ya da olabileceği apaçık, kendi kendini haklı çıkaran temel önermeler, inançlar bulunduğunu gösterememektedir.⁹ Kartezyen epistemolojinin verili bulunan tarihten, kültürden, toplumdan bağımsız olarak doğa hakkında bize bilgi veren, bireye özgü apriori önermeler bulunduğu iddiasının yanlış olduğunu düşünen Nielsen için ne dünya hakkında ne de ne yapmamız gerektiği hakkında sentetik apriori hakikatler vardır.¹⁰ Her zaman, kaçınılmaz bir şekilde tarihsel süreç içinde belirlenen sosyal normlarla, pratiklerle ve dilin kullanımıyla kayıtlı olduğumuzdan dolayı, Nielsen’a göre, bizim ne söyleyebileceğimizi, düşünebileceğimizi, neye inanabileceğimizi ve en temel epistemik otoritenin ne olduğunu toplum belirler sözünde bir doğruluk payı vardır.¹¹ Hem temelselcilik, kolayca uygulanabilir bir şey de değildir. O, o kadar katı bir standart talep etmektedir ki eğer uygulanacak olursa bırakalım felsefî inançları sağduyu inançlarını bile haklı çıkarmada zorluk çekilir.¹² Kaldı ki eğer temelselcilik gerçekten haklı çıkarılmış olsaydı bile, bir kültür ve toplum eleştirisi için gerekli zemini sağlayamazdı. Çünkü sosyal konularla ilgili tartışmalar temel önermelere değil, farklı varsayımlara dayanmaktadır.¹³ O halde, temelselcilik ne felsefenin eleştirisi rolünün yürütülmesinde

⁴ Bu metinde bundan sonra aksi belirtilmediği sürece “temelselcilik” denilince, ılımlı temelselcilik veya diğer deyişle biçimsel temelselcilik değil, sadece *-Nielsen’in da temelselcilik ismini gerçekten hak ettiğini düşündüğü- özcü (klasik) veya bazen denildiği gibi kuvvetli temelselcilik* kastedilecektir. Bkz. Nielsen, Kai, *On Transforming Philosophy: A Metaphilosophical Inquiry*, Westview Press, Colorado-USA ve Oxford-UK, 1995, s. 110-111.

⁵ İngilizce “foundationalism” kelimesi Türkçe felsefe yazılarında “temelcilik, temelselcilik, temeldencilik,” gibi farklı şekillerde karşılanmakta ve kullanılmaktadır. Bu metinde “temelselcilik” olarak ifade edilmiştir. Türk felsefecilerinin Türkçe’deki farklı kullanımları için bkz. (temelcilik: A. Kadir Çüçen, *Bilgi Felsefesi*, Asa yayınları, Bursa, 2001, s. 92-96; Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma yayınları, Bursa, 2000, s. 919-920; Cafer Sadık Yaran, *Günümüzün Din Felsefesinde Tanrı İnancının Akıllığı*, Etüt yayınları, Samsun, 2000, s. 62); (temelselcilik: Mehmet Sait Reçber, *Tanrı’yı Bilmenin İmkanı ve Mahiyeti*, Kitabiyat, Ankara, 2004, s. 25-26; “Plantinga ve tanrı İnancının Temelselliği”, *Felsefe Dünyası*, Türk Felsefe Derneği Yayınları, Ankara, 2004, n. 39, s. 20.; Şahabettin Yalçın, “Descartes ve Özne Olarak Benlik”, *Felsefe Dünyası*, Türk Felsefe Derneği Yayınları, Ankara, 2003, n. 38, s. 109); (temeldencilik: Sedat Yazıcı, *Felsefeye Giriş*, Alfa yayınları, Bursa, 1999, s. 34-35.)

⁶ Kai Nielsen, *God, Scepticism and Modernity*, Ottawa, 1989 s. 5.

⁷ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 59.

⁸ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 29.

⁹ Kai Nielsen, *On Transforming Philosophy*, s. 124

¹⁰ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 33

¹¹ Kai Nielsen, *On Transforming Philosophy*, s. 139-140; Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 30.

¹² Kai Nielsen, *God, Scepticism and Modernity*, s. 6.

¹³ Kai Nielsen, *On Transforming Philosophy*, s.121-122

ne de hakikatin peşinde olma şeklindeki Sokratik idealin gerçekleştirilmesinde bir yarar sağlar. Bu durumda, deyim yerindeyse felsefe bir bakıma işsiz ve idealsiz kalıyor.

Öyleyse meta-felsefeyle uğraşan filozofun karşısında, eğer filozof olarak kalmak istiyorsa, yanıtlaması gereken önemli bir soru vardır: Temelselciliğin çöküşünden sonra, felsefenin esas işi ne olmalıdır? Wittgenstein, Habermas, Foucault, Derrida ve Rorty'nin dahil olduğu felsefenin sonu tartışmalarına katılan Nielsen, çoğunluk metafizik ve epistemolojiyle ilgilenen temelselci felsefe geleneğinin önem verdiği felsefe problemlerinin terk edilmesi fikrinde bu filozoflardan destek alır¹⁴ ve onlarla birlikte felsefenin dönüştürülmesi gerektiğini ilan eder ama bunu post-modernistlerin tersine aşırı göreceliğe, teori karşıtlığına, sübjektivizme ve nihilizme düşmeden pragmatistlerin yaptığı gibi yapmayı seçer.¹⁵ Ancak, bu onu Rorty gibi pragmatistlerle aynı düşünmeye de götürmez. O, eski felsefe problemlerinin, geleneksel felsefe yapma tarzının, temelselci yöntemin terk edilmesi konusunda Rorty'nin yeni pragmatizmini izlese de felsefenin neyi başarabileceği ve başarması gerektiği noktasında ondan ayrılır. Habermas gibi, o da Rorty'nin "felsefenin aklın bekçisi ve hamisi olma" rolünü terk etmesi gerektiği fikrini kabullenmede gönülsüzdür.

Ona göre, Fransız post-modernistleri ve Rorty felsefenin temelselci olamayacağı, doğalcı bilimsel bilgiyi tüm bilginin modeli olarak kullanamayacağı, metafizik yapamayacağı veya Nihai Gerçekliğin neye benzediğini bize anlatacak bir İlk Felsefe inşa edemeyeceği; sonul bir Doğru ya da Hakikat diye bir şey olmadığı iddialarında haklıdırlar,¹⁶ ama Habermas'ın kendilerini "felsefe karşıtı felsefeciler" olarak nitelmesine yol açan "felsefeyi başlarından atan, "felsefeye-hoşçakal" diyen yaklaşımları da kabul edilebilir değildir. Felsefe ne bir edebiyat türüdür¹⁷ ne de Wittgenstein'in iddia ettiği gibi salt bir betimleme etkinliğidir.¹⁸

Yalnızca kavramsal analiz yapmak Nielsen'ı bir filozof olarak tatmin etmez. Bir filozofun etkinliğinin amacı, Nielsen'a göre, yaşamın problemleri karşısında argümantatif bir düşünme olmalıdır. Nielsen, bu kanaatiyle, Austin'e katılarak felsefede betimleme ile olduğu üzere, "açıklıkla" da yetinilemeyeceğini öne sürer.¹⁹ Ona göre, felsefe pratiğine bakıldığında, görülür ki, felsefi konuşma argümantasyondan ve bir şeyleri haklı çıkarmaya yardımcı olan tartışmadan başka bir şey olarak hareket edemez.

Bundan dolayı, Nielsen, Habermas'ın felsefeye verdiği üç meşru rolün de felsefenin "esas işi" olmadığını düşünür. Ne "bilimlerin memuru" olarak felsefe anlayışında, ne felsefenin "bilimlerin vekili" olması fikrinde, ne de ayrılmış bilimler, din, sanat, politika, ahlak, yaşam ve kültür dünyaları arasında "arabulucu ve yorumlayıcı"

¹⁴ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 171.

¹⁵ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 295-296.

¹⁶ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 324.

¹⁷ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 385.

¹⁸ Kai Nielsen, *Contemporary Critiques of Religion*, The Macmillan Press, Great Britain, Glasgow, 1971, s. 7-10.

¹⁹ Kai Nielsen, *Philosophy and Atheism*, Prometheus Books, New York, 1985, s. 107-109.

olan bir felsefe tasavvurunda felsefeye özgü ve ondan başkasının yapamayacağı bir şey vardır.²⁰

Peki, Nielsen için felsefenin esas işi ne olmalıdır? Yanıt açıktır: Ona göre, felsefe bir *sosyal eleştiri işlevi* görebilir ve görmelidir de.²¹ Görmelidir; çünkü sosyal hayatta verili olarak bulunan gelenek bireyin inançları üzerinde yönlendiricilik işlevi görmek suretiyle onu çoğunlukla ön yargı sahibi kılmaktadır.²² Oysa rasyonel varlıklar olarak bizim her şeyden önce kim olduğumuz, ne olduğumuz ve ileride ne olacağımıza dair kendimiz üzerine düşünmeye, bir kendilik bilincine ihtiyacımız vardır.²³

Böyle bir kendilik bilincine ulaşmada ideoloji eleştirisinin önemli bir yer tutabileceği düşünülebilir. Nielsen, bunun felsefe için önemli bir görev olduğunu kabul eder. Eski ve yeni ideolojiler toplumun temellerini derin düşünmenin nesnesi kılmayı engellediklerinden dolayı, felsefe, ideolojinin toplumun üzerindeki örtüsünü kaldırıp bu engellemeyi bertaraf edebilirse eğer, Sokrates'ten bu yana felsefenin tarihsel görevinin önemli bir parçası olan, özgürleştirici bir işlev görmüş olur.²⁴ Habermas kadar Nielsen için de "ideoloji kritik", metafizik sistemlerin ve teolojilerin üzerindeki ideolojik örtüyü açmakla uğraşmak yerine öncelikle doğrudan siyasal meşruiyet, adalet, eşitlik gibi toplumsal problemlerle ilgili olarak yapılmalıdır. Günümüzde metafizik eleştirisıyla ilgilenmenin ölü atalarla savaşmak gibi bir tür don kışotluktan öteye gitmediği kanaatini taşıyan Nielsen, aslında egemen sınıfın çıkarlarına hizmet eden ve sanki herkesin çıkarına imiş gibi sunulan toplumsal inanç, uygulama ve düzenlemeleri ideoloji kritiğinin esas konusu olarak niteler.²⁵

Bununla beraber, ideoloji kritiğe verdiği öneme ve filozofun, filozof olarak ideolog olmaması gerektiği görüşüne rağmen²⁶ onun felsefenin esas işini sadece ideoloji kritik olarak gördüğünü söylemek doğru olmaz. Öyle görünüyor ki, ideoloji kritik onun sosyal problemlerle ilgilenen felsefe anlayışının ancak bir kısmıdır.²⁷ O, ideoloji kritik yapmaktan öteye, Dewey gibi, insanların yaşamlarındaki sorunları çözmeye odaklanan ve yaşam dünyasıyla ilgili kuşatıcı, doğalcı bir felsefe tasavvuruna sahip olmak ister.²⁸ Burada, "doğa" sözcüğü, insan ve toplum dahil evren içindeki her şeye işaret edecek şekilde kullanıldığı için "doğalcı felsefe" ifadesi aynı zamanda bütün olası insan bilimlerini de içine alan geniş bir anlama sahiptir.²⁹

Yine de, doğalcılık, genelde temelselcilik ve pozitivism ile ilişkilendirildiğinden dolayı ilk bakışta katı ve sert bir felsefi tutumu akla getiriyor ve doğalcı bir felsefenin insanın sosyal problemlerinin çözümüne fazla bir katkısı olamayacağını düşün-

²⁰ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 397-402.

²¹ Kai Nielsen, *On Transforming Philosophy*, s.145-146 vd. özellikle ss. 145-180.

²² Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 71.

²³ Bkz. Kai Nielsen, "The confirmation of critical theory: The role of reflectiveness". *Human Studies*, Oct93, c. 16, n. 4, s. 381 vd.

²⁴ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 413

²⁵ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 413-414

²⁶ Kai Nielsen, *Philosophy and Atheism*, s. 107.

²⁷ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 159.

²⁸ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 71.

²⁹ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s.25.

dürtüyor. Oysa Nielsen, doğalcılıktan söz ettiğinde onun “temelsiz bir doğalcılık” olduğunu vurgulamaya özen gösterir ve temelselci bir bilim anlayışına dayanarak, bilimin (-ki o bununla doğa bilimini kastediyor-) bilemediği bir şeyin başka hiçbir şekilde bilinmeyeceğini öne süren “bilimci” iddiayı reddeder.³⁰

Nielsen, her ne kadar bilimin yaşamlarımız üzerinde önemli bir etkisi olduğuna, dünyaya ve dünyadaki şeylerin işleyiş tarzına dair sorulara yanıt aranacak en iyi yerin bilim olduğuna inansa da, doğa biliminde bile artık kesinlikler peşinde koşulmadığının orada bile tarihi aşmanın zor olduğunun farkındadır. Doğa biliminde dahi zorunlu, değişmez yasalar, değişmez tek bir dünya resmi yoktur.³¹ Bilim bize belli alanlarda işe yarar güvenilir bilgiler verebilir, ama bize ne insanları sömürmenin yanlış olduğunu, ne arkadaşlarımıza güvenmemiz gerektiğini³² ne de sosyalizm ve kapitalizm arasındaki seçimin çok önemli bir seçim olduğunu veya kadınların kendi bedenleri üzerinde kontrol hakkı bulunduğunu söyleyebilir. O, ahlaka, politik tercihe, estetiğe, edebiyata, sanata dair bir şey söyleyemez. O yüzden, denebilir ki, Nielsen’in doğalcılığı bilimci olarak nitelenebilen Russel’in doğalcılığına değil, daha çok Davidson’ın, Putnam’ın, ve Strawson’ın doğalcılığına yakındır.³³

Nielsen bu bilimci olmayan “temelsiz doğalcılığını”, tarihselci, bağlamsalci, yanılabilirci, değerden bağımsız olmayan bir doğalcılık olarak tanımlıyor; “kesin bilgiye ulaşmamıza yardım edecek” ölçütleri ya da standartları olmadığını söylüyor, ama buna rağmen sübjektiflikten, görecelikten ve nihilizmden, uzak olduğunu vurgulamaya da özen gösteriyor.³⁴

Dolayısıyla, Nielsen için kesinliğin reddi, post-modernistlerin tersine, rasyonelliğin inkarı anlamına gelmiyor, yalnızca rasyonelliğin standartlarının çok kuvvetle, en azından kısmen tarihsel döneme ve kültürel bağlama tabi olduğu demek oluyor. Nielsen’a göre, tarihselcilik, yanılabilircilik, bağlamsalci ve rasyonellik mükemmelen bir arada bulunabilen şeylerdir.³⁵

Burada, dikkat edilmesi gereken, onların pragmatizm çerçevesinde bir araya getirilmiş olmasıdır. Nielsen’in pozisyonunu, örneğin Adorno’nunki gibi diğer tarihselci ve bağlamsalci felsefi pozisyonlardan ayıran Deweyci, Pierceci bir pragmatizmdir. Nielsen’in “dünyanın içinde bulunan bağlamdan bağımsız doğru bir tasviri yoktur” görüşü nasıl sosyal eylemin tezahürü olan dil, düşünce ve eylemi dünyadan ayrı bir şey olarak değil de onun bir parçası olarak gören ve üçü arasında yakın bir bağ kuran Deweyci ve Pierceci pragmatizmin sonucu ise³⁶, benzer şekilde farklı yaşam formları, kavramsal çerçeveler, dil oyunları ve sosyal pratiklerdeki farklılıklara rağmen birbirinden büsbütün ayrı eştutulamaz çerçeveler olmadığı fikri de aynı pragmatizmin bir so-

³⁰ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s.27.

³¹ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 46

³² Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s.26

³³ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s.27

³⁴ Bkz. Kai Nielsen, “On Being a Secularist All The Way Down”, *Philo*, Fall-Winter 1998, c. 1, n. 2, ss. 6-21; Kai Nielsen, *Naturalism and Religion*, Prometheus Books, New York, 2001, ss. 56-74.

³⁵ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 29.

³⁶ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 31

nucudur. Böyle bir pragmatizme yakınlığı Nielsen'in şöyle bir öne sürümde bulunmasına yardımcı olur: Tüm inanç ve uygulamaların rasyonel haklı çıkarım bakımından aynı kayıta oldukları şeklindeki eşitlik iddiası, ancak temelselciliğin felsefenin yegâne haklı çıkarım yöntemi olduğu kabul edilirse doğrudur.³⁷ Çünkü Nielsen, kendi pragmatçı anlayışı uyarınca, bilgide tarihselciliği, bağlamsalcılığı ve yanılabilirliği kabul etmeyen ve kesinlik peşinde koşan temelselciliği yanlış bulmaktadır. Dolayısıyla, ona göre, temelselciliğin yegane haklı çıkarım yöntemi olarak kabul edildiği bir durumda onun yanlış olduğu gösterilirse eğer -ki Nielsen bu kanaattedir-, buradan çıkan sonuç tüm inanç ve uygulamaların rasyonel haklı çıkarım bakımından aynı kayıta olduğu şeklindeki bir eşitlik iddiasıdır.

Oysa Nielsen temelselciliğin yegâne haklı çıkarım yöntemi olmadığını ve yanlış olduğunu düşündüğünden dolayı eşitlik iddiasına itiraz eder. Nielsen'in pragmatist doğalcılığı temelsiz olmasına karşın yöntemsiz değildir.³⁸ O, tıpkı temeller olmadan daha iyi felsefe yapabileceğimiz gibi yöntem olmadan da daha iyi felsefe yapabileceğimiz iddiasını doğru bulmaz³⁹ ve doğrusal bir haklı çıkarım mantığına sahip temelselciliğin yerine, reflektif düşünmeye dayalı bir haklı çıkarım mantığına sahip tutarlılıkçı bir yöntem kullanır.⁴⁰

Reflektif düşünme çağdaş felsefede Dewey'nin, Peirce ve James'den de yararlanarak, "herhangi bir inancın veya bilginin kendisini destekleyen kanıtlar ve ortaya koyduğu sonuçlar ışığında aktif bir şekilde sürekli olarak dikkatli bir gözden geçirmeye, değerlendirmeye tâbi tutulması"⁴¹ anlamında kullandığı bir ifadedir. Buna göre reflektif düşünme kişinin bilgisinin ve bilişsel stratejilerinin farkında olmasına, kendi üzerine düşünmesine, eş deyişle bir düşünümeye işaret eder. Dewey, yanıtları kesin olarak bulunamayan gerçek problemlerle karşılaşıldığında, bir yanıtın doğru olduğu kesin olarak bilinemediğinde ve biçimsel mantığın bir çözüm ortaya koyamadığı yerde reflektif düşünmeye başvurulmasını önerir.⁴² Reflektif düşünmede kişi belli bir anda mevcut olan bilgilerini, inançlarını, kabullerini hep farklı bilgiler, varsayımlar, inançlar temelinde sürekli olarak değerlendirmeye açık tutar. Değerlendirme devam ettiği için de reflektif düşünmeye dayalı yargılar, otoriteye, duygusal teslimiyetlere, veya dar çerçeveli akıl yürütmelere dayanan inançlardan daha geçerlidirler. Sonuçta reflektif düşünen kişi bir yandan yeni bilgilerle, inançlarla, kabullerle karşılaştığında bir önceki bilgilerine geri dönerek onları yeniden değerlendirdiği, öte yandan da bilişsel stratejisini sürekli sorgulamaya açık kıldığı için⁴³, denebilir ki, reflektif düşünme doğrusal değil dönüşlü ve değişmeye açık bir düşünmedir. Bu yönüyle reflektif düşünme kendi kendini düzeltmeye açık olup, tutarlılığa ve bağlama karşı duyarlıdır.⁴⁴ Oysa doğrusal bir

³⁷ Kai Nielsen, *God, Scepticism and Modernity*, s. 5.

³⁸ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 64.

³⁹ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 57.

⁴⁰ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 64.

⁴¹ John Dewey, *How We Think*, D.C. Heath Publications, Boston, 1910, s. 6.

⁴² Patricia M. King ve Karen Strohm Kitchener, *Developing Reflective Judgement*, Jossey-Bass Books, New York, 1994, s. 6.

⁴³ Patricia M. King ve Karen Strohm Kitchener, *Developing Reflective Judgement*, s. 7.

⁴⁴ Patricia M. King ve Karen Strohm Kitchener, *Developing Reflective Judgement*, s. 8.

haklı çıkarım mantığına sahip temelselcilikte yargılar kesin, yanılmaz, dolayısıyla da değişmez bir nitelik arz ederler. Bugün felsefede tutarlılığa önem veren reflektif düşünmeye dayalı yöntem Nielsen dışında Rawls ve Norman Daniels tarafından da kullanılmaktadır.⁴⁵

Nielsen temelselcilik yerine kullandığı reflektif düşünmeye dayalı tutarlılıkçı yöntemini “Kapsamlı, Derin Düşünmeye Dayalı Denge (KDD)⁴⁶” olarak adlandırıyor.⁴⁷ Nielsen’in KDD’indeki reflektif düşünme, Schrag’ın da ifade ettiği gibi, modern epistemolojik paradigmanın kojitodan kaynaklanan içsel, zihinsel bir olay olarak gördüğü bir düşünme değildir. Nielsen’in yaklaşımını bir bakıma doksayı küçümseyen modernist eğilimle logosu küçümseyen post-modernist eğilim arasında bir yerde gören⁴⁸ Schrag’a göre, Nielsen’in KDD’inde reflektif düşünme, sosyal pratikler ağı içinde bilmenin ve yapmanın, düşünmenin ve eylemin birbirine eklenmesiyle ilgili sosyo-pragmatik bir özellik sergilemektedir. KDD ile ulaşılan yargılarda, benimsenen teori ve pratiklerde değişme ve ilerlemenin mümkün olması da reflektif düşünmenin bu özelliğinden doğmaktadır.⁴⁹ Nielsen’a göre, bilim felsefesi dahil bir çok alanda kullanılan KDD’nin esas yaygın kullanım alanı etik ve sosyal felsefedir.⁵⁰ Hatta, deyim yerindeyse KDD, sosyal felsefenin öz yöntemidir.⁵¹

Peki, KDD nasıl işler? KDD kabul gören yargılardan hareket eder, bilinen olguları, bizim için ulaşılabilir en doğru açıklamaları, sahip olduğumuz en iyi sosyal, bilimsel, felsefi teorileri dikkate alarak kabul gören yargılarımızı ve teorilerimizi dünyaya, insana ve topluma dair bildiklerimizle en tutarlı tasarımı elde edecek şekilde hep yeniden gözden geçirmemizi talep eder;⁵² böylece bizi, önceden kabul görmüş yargılardan, var olan sosyal gelenekten hareketle kapsamlı, birbirleriyle tutarlı, öznel-arası olası doğrulukları olan inançlar bütününe, buradan da yeni sosyal, ahlaksal, siyasal teorilere götürür ama bununla yetinmeyip bu süreci sürekli açık tutar ve her yeni bir yargıda bulunma durumunda veya eski bir yargımızdan kuşkulandığımız durumda aynı prosedürü tekrar eder. Çünkü tutarlılıkçı bir haklı çıkarım yöntemi olan KDD çelişik yargılara hoşgörüsüyle bakamaz.⁵³ KDD’de, kabul görmüş en sağlam yargılarımız bile, ilkece, değişiklikten ve reddedilme ihtimalinden muaf olamazlar.⁵⁴

⁴⁵ Kai Nielsen, *On Transforming Philosophy*, s. 200; Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 12.

⁴⁶ Burada, “reflective” sözcüğü kültürümüzde derin ve dönüşlü düşünme manasında kullanılan “tefekür (derin düşünme) ve teemmül (içe dönük derin düşünme)” sözcüklerinin içerdiği manaya işaret etmekle birlikte bugün “düşünümsel” sözcüğüyle de karşılanabilir. O nedenle Nielsen’in “Wide Reflective Equilibrium” ifadesinin karşılığı yukarıdaki gibi “Kapsamlı Derin Düşünmeye dayalı Denge” olarak verilebileceği gibi “Kapsamlı Düşünümsel Denge” olarak da verilebilir. Bu yazıda bundan sonra kısaca KDD olarak ifade edilecektir.

⁴⁷ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 13.

⁴⁸ Calvin O. Schrag, “Transversal rationality”, *American Continental Philosophy*, (ed. Walter Brogan ve James Risser), Indiana University Press, Bloomington, USA, 2000, s. 140.

⁴⁹ Calvin O. Schrag, “Transversal rationality”, s. 141-142.

⁵⁰ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 13.

⁵¹ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 12.

⁵² Kai Nielsen, *Ethics Without God*, Prometheus Books, New York, rev. edition, 1990, s. 21.

⁵³ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 65.

⁵⁴ Kai Nielsen, *Ethics Without God*, s. 21.

Bu noktada, KDD'nin sadece bir yöntem değil ama aynı zamanda bir hedef de olduğunu görmek önemlidir. Nielsen, bir yandan bir yöntem olarak KDD'nin sınırları içinde felsefe yaptığından söz ediyor, öte yandan da felsefenin içinde bulunduğu mevcut koşullarda bir KDD durumuna ulaşmanın felsefi açıdan en arzu edilir şey olduğunu öne sürüyor.⁵⁵ Fakat o bir KDD durumunun yani filozofun varacağı kapsamlı derin düşünmeye dayalı bir denge durumunun hiçbir zaman tamamlanmış nihai bir durum olmayacağını da kabul ediyor.⁵⁶ Belli bir anda bir KDD durumunu temsil eden tutarlı yargılar demetimiz, başka bir anda bir KDD durumu olma özelliğini yitirecektir.⁵⁷ Ama bir yöntem olarak KDD sayesinde her zaman için yeni bir KDD durumuna ulaşmak da olası olacaktır.

Bir yöntem olarak KDD'nin felsefeye ve özelden de sosyal felsefeye katkısı her zaman yeni bir KDD durumuna ulaşma imkânının, böylece de felsefe yapma imkânının sürekli açık tutuluyor olmasıdır. Nielsen için, "kesinlik olmadan da akla uygun yaşamak" mümkündür. Çünkü, KDD ile benimsenen yargılar, telaşla verilmiş karmakarışık, birbiriyle uyumsuz hükümler değildirler; tersine, akla uygun yargılardır. KDD'nin sağladığı daha az özel ve daha fazla prosedürel bir rasyonellik veya daha doğrusu makullük der Nielsen, eldeki yargıları sürekli olarak eleştirmeye ve değiştirmeye yarayan açık bir prosedür vermesinden dolayı, KDD'yi göreceliğe, öznelliğe ve etnosentrizme düşmekten kurtarır.⁵⁸

Sürekli tutarlılık peşinde olan KDD, bu niteliğiyle bize bir tür "nesnellik" zeminini sağlar ve bu zeminde ortaya çıkan yargılarımız da bir tür nesnellığe sahip olurlar. Ama bu, mutlak değil, derece kabul eden bir nesnelliktir.⁵⁹ Bir yandan "içerden bakış açısına", öte yandan da "özneler arasılığa" dayanmayan "Tanrı'nın yerinden bakmak" gibi bir nesnellığın var olamayacağını düşünen Nielsen için, o, mevcut koşullarda, etikte, politikada, sosyal felsefede elde edilebilecek ve ihtiyacımız olan en iyi nesnellik türüdür.⁶⁰ Elbette, böyle bir nesnellik bağlamında KDD içindeki yargılarımızın bazıları hatta çoğu için başında etnosentrik olabilir. Ama, tutarlı inançlar bütününe ulaşmak için kültürel ve tarihsel olarak şekillenmiş yargılarımızdan başka başlayacak bir yer de yoktur. Derimizi soyup çıkaramayacağımız gibi kültürel ve tarihsel olanı da üzerimizden çıkaramayız. Fakat KDD sürecinin sonunda başlangıç düzeyinde etnosentrik olan yargılarımız, süreç içindeki elemelerden sonra varlıklarını sürdürmeye devam edebilirlerse eğer, artık etnosentrik olmayacaklardır; böylece, KDD içinde başta var olan etnosentrizm sürecinin sonunda aşılabilecektir.⁶¹

KDD süreci içinde çelişmeye izin verilmemesi etnosentrizmin aşılmasının yanı sıra bir inancın geçerliliğini onun kökeniyle ilişkilendiren "genetik yanlışın" aşılma-

⁵⁵ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 66.

⁵⁶ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 27-28.

⁵⁷ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 65.

⁵⁸ Kai Nielsen, *God, Skepticism, and Modernity*, s. 232; Kai Nielsen, *Ethics Without God*, s. 24; Kai Nielsen, "Relativism and wide reflective equilibrium" *The Monist*, July 1993 c. 76 n. 3, s. 316-333.

⁵⁹ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 15.

⁶⁰ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 407.

⁶¹ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 17, 68.

sına da yardımcı olur. Çünkü öyle görünüyor ki, Nielsen için, ahlaki, toplumsal, kültürel yargılarımızın ardındaki, tarihsel, psikolojik, sosyolojik vs. nedenler ne olurlarsa olsunlar, KDD'nin sonunda yargılarımız onlardan bağımsız bir doğruluğa ulaşmaktadırlar.⁶² Ancak, bunu sağlayan, sadece KDD'nin tutarlı düşünmeyi önemseyen bir yöntem değil aynı zamanda Pierceci ve Deweyci kökenleri nedeniyle "gerçek dünyanın somut problemlerini çözüme kavuşturmaya da odaklanan bir yöntem"⁶³ olmasıdır.

KDD'nin problem çözme yolu dört aşamadan oluşur: (1) Problemin ne olduğuna dair bir kavramsal açıklığa kavuşmak (2) Probleme dair çeşitli çözümlerin neler olduğunu araştırmak, (3) Bu çözümlerin ne kadar akla yatkın olduklarını sorgulamak ve (4) problemi çözmek için içlerinden en akla uygun olanını tercih etmek.⁶⁴ Burada bir çözümün akla uygunluğu, onun yaşama dair eldeki en fazla sağlam, tutarlı açıklamayla yani en son ulaşılmış olan veya ulaşılabilecek olan KDD durumuyla uyumlu olması ve pratik somut sonuçlar vermesi demektir. Nielsen'in KDD'si bu yönüyle, Pierce⁶⁵ ve Dewey'nin bilimsel yöntemine oldukça benzerdir. Onda da, benzer şekilde, bir problem çözmeye çalışırken (1) herhangi bir inançta sabit fikirle direnmeye, (2) otoriteye güvenmeye, ve (3) apriori yöntemle karşı çıkılmakta⁶⁶; bunların yerine (1) hipotetik akıl yürütmeye (abduction), (2) tümdengelim ve (3) tümevarıma başvurulmakta⁶⁷; inancın kuşkudan önce geldiği, kuşkunun ancak inancın olduğu yerde var olabileceği⁶⁸ öngörülmektedir.

O yüzden, KDD'nin sınırları içinde felsefe yapmaktan söz edildiğinde yalnızca tutarlılığa, reflektif düşünmeye değil, somuta yani deneysel olana başvurmak da önemlidir. "Felsefe" der Nielsen "reflektif bir etkinliktir ama reflektif olmayı deneysel olmanın karşısına koymak zorunda değiliz."⁶⁹ Sosyal olgular üzerine düşüneceksek, deneysel olana başvurmak durumundayız.⁷⁰ Sosyal konularda, deneysel olanı, somut olanı göz ardı edersek eğer, mağaraya yani dolayumsuz bilgi edinme iddiasına, Platon'a, Descartes'e ve Husserl'e geri dönmek zorunda kalırız.⁷¹ KDD'nin Husserl ve Brentano gibi özü görülemeye değil, "eleştirel bir sağduyuya" dayandığına işaret eden Nielsen, mağaraya dönmekten kaçınmanın yolunun, somut bir problemi çözmek için KDD'nin sınırları içerisinde, bu somut problemenden, tutarlılık ve deneysel bilgiye dayanma bakımından, daha az problemli bir inancı, başka deyişle daha sağlam ve diğer tutarlı inançlarla daha uyumlu olan bir inancı kullanmak olduğunu düşünür.⁷²

⁶² Nielsen, Kai, *Ethics Without God*, s. 17-18.

⁶³ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 59.

⁶⁴ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 58, 71.

⁶⁵ Burada hemen işaret edilmesi gerekir ki Nielsen'in Pierce'nin fikirlerine olan ilgisi sadece yöntemle ilgili görüşleriyle sınırlıdır. Bkz. Nielsen, Kai, *Naturalism Without Foundations*, s. 307.

⁶⁶ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 310.

⁶⁷ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 307.

⁶⁸ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 311.

⁶⁹ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 74.

⁷⁰ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 71.

⁷¹ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 72.

⁷² Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 60.

Hem deneysel olana hem de reflektif olana yer veren KDD, böylece, sosyal felsefede “içsel bir eleştiri”⁷³ olanağına kapı açar. Bununla birlikte, KDD Nielsen’in eleştirel bir sosyal felsefe yapmak için gerek duyduğu üç öğeden sadece biridir. Ona göre, eleştirel bir sosyal felsefe için sadece KDD gibi tutarlılıkçı, içsel bir eleştiri yöntemi yetmez. Onun yanı sıra, *–elbette KDD’nin sınırları içinde oluşturulmuş olan veya oluşturulmaya devam edilen-* hem sosyal bilimsel bilgiye hem de eleştirel bir sosyal teoriye ihtiyaç vardır.⁷⁴ O, sınıf, cins ve etnik ayrımcılığı reddeden aydınlanmanın ve modernliğin idealleri olan sosyal adalet ve siyasal eşitlik fikrine dayalı bir dünya vizyonunu gerçeğe dönüştürecek bir eleştirel teori için pragmatizmden destek alan analitik Marksçılığa ve tarihsel materyalizme başvurur.⁷⁵ Ona göre, bir eleştirel toplum teorisi olarak hem pragmatizmde⁷⁶ hem de Marksçılıkta⁷⁷ teori ve praksis birliğinin kabul edilmiş olması böyle bir sentezi kolaylaştıran unsurlardan birisidir.⁷⁸

Dolayısıyla, Nielsen da, Habermas gibi, sadece modern koşullar altında, toplumda hangi inançların meşru hangilerinin meşru olmadığını sorgulayarak,⁷⁹ sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan adil, eşitlikçi ve meşru bir toplumsal yapının ne olacağına dair bir açıklamaya ulaşmayı istemez aynı zamanda mevcut durumdan böyle bir toplum durumuna nasıl ulaşılacağı, sosyal evrimin nasıl gerçekleştirileceği hakkında da makul bir açıklama talep eder.⁸⁰ Ancak o, Habermas’ın ahlaki normlara dayalı ve evrensel geçerlilik iddiasında bulunan bozulmamış söylem idealinin kapitalist toplumda sosyal evrim için işlevsel olmadığını düşündüğünden⁸¹ dolayı Marks’ın sosyal evrim hakkındaki tezine geri döner⁸² ve üretim güçlerinin gelişiminin üretim ilişkilerinde değişmeye yol açtığı şeklindeki Marksçı iddiada içerimlenen iki ayrı savın, Habermas’ın tersine, bilimci olmayan bir şekilde okunabileceğini ileri sürer: Birisi, üretim güçlerinin tarih boyunca gelişme eğiliminde olduğu şeklindeki “gelişme tezi”; diğeri de bir toplumdaki üretim ilişkilerinin doğasının üretim güçlerinin gelişimiyle açıklanacağını söyleyen “öncelik tezi”dir. Nielsen, gelişme tezinin her zaman her yerde geçerli olduğuna dair bir ispat bulunmadığını söyleyerek, onu bilimci değil, tarihselci ve yanılabilirci bir çerçeveye oturtur,⁸³ öncelik tezine gelince, burada da onun üretim güçleri ve üretim

⁷³ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 180.

⁷⁴ Bkz. Kai Nielsen, “The confirmation of critical theory: The role of reflectiveness”, *Human Studies*, Oct93, c. 16, n. 4, s. 381 -398.

⁷⁵ Kai Nielsen, *Globalization and Justice*, Humanity Books, New York, 2003, s. 14; 110

⁷⁶ Nielsen burada Pierce’ı dışarıda tutar.

⁷⁷ Nielsen, hem Marks’ın her söylediği tikel şeyin takipçisi olmadığını vurgulamak için, hem de Marks’ın düşüncemizin “yanılabilirci” doğasına işaret eden “bilimsel tutumuna” atıfta bulunabilmek için “Marksçı” nitelemesini “Marksist” nitelemesine özellikle tercih etmektedir. Ona göre Marks, düşüncesinin özü bakımından bilimci değil, bilimsel bir yaklaşıma sahiptir. Bkz. Kai Nielsen, *Globalization and Justice*, s. 36.

⁷⁸ Kai Nielsen, *Globalization and Justice*, s. 14.

⁷⁹ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 331.

⁸⁰ Kai Nielsen, *Globalization and Justice*, s. 14.

⁸¹ Kai Nielsen, *Globalization and Justice*, s. 98, 100.

⁸² Kai Nielsen, *Globalization and Justice*, s. 106.

⁸³ Kai Nielsen, *Globalization and Justice*, s. 107-108.

ilişkileri arasında kurduğu “kaçınılmaz” nedensel ilişkiyi tarihsicilikten kaçınacak ve insanın rasyonel varlık olmasıyla uyumsuz olmayacak şekilde yorumlar.⁸⁴

Böylece, Nielsen üretim güçlerinin gelişimi ile insanî yetilerin ve özgürleşmenin gelişimi arasında doğrudan bir uyum olduğunu öngörür. Üretim güçlerinin gelişmesi, doğanın üzerinde büyük bir kontrol kurulmasını sağlar; bu da sırasıyla büyük bir sosyal refaha, entelektüel gelişime, aydınlanmaya ve özgürleşmeye yol açar.⁸⁵ Halbuki, üretim güçlerinin ayrıcalıklı egemen bir sınıfın elinde olması bu süreci, belli bir azınlığın lehine ve çoğunluğun aleyhine, kesintiye uğratacağından dolayı özgürleşme yolu önünde engel oluşturur. Sürecin kesilmesi, sonunda toplumun cinsiyet, ırk, sınıf bakımından ayrımlaşmasına ve Marks’ın “gerçekten insanî bir toplum” dediği şeyden uzaklaşılmasına neden olur.⁸⁶

Kapitalist toplumun süreci kesintiye uğratarak böyle insani bir toplum ideali önünde engel oluşturduğunu düşündüğü için Nielsen, analitik Marksçılıktan hareketle,⁸⁷ bir kapitalist toplum eleştirisi yapar ve bunun doğal bir sonucu olarak – küreselleşmenin kendisine değil⁸⁸ ama- adil, demokratik bir dünya, insani bir ulus devlet için tehlike arz ettiğine inandığı kapitalist küreselleşmeye⁸⁹ karşı çıkar. Kapitalist toplumda, doğası gereği, ne biçimsel bir demokrasinin ötesine giden hakiki siyasal bir meşruiyete ulaşılabilir⁹⁰, ne de biçimsel bir fırsat eşitliğini aşan “adil bir fırsat eşitliği” yani eşit otonomi için gereken sosyal koşullara dair “bir durum eşitliği” elde edilebilir.⁹¹ O nedenle, der Nielsen insanî bir toplum idealinin gerçekleşmesi Habermas’ın radikal demokrasisinin yanında radikal sosyal devlet anlayışına da sahip çıkan kapitalist olmayan bir toplum projesini gerektirir.⁹²

Nielsen’in eleştirel teorisinin kapitalist olmayan bir toplum hedefine ulaşması için sosyal değişimin dinamiklerine, toplumda ne tür değişikliklerin mümkün olduğuna, mümkün değişiklikleri gerçekleştirmek için ne tür araçlar gerektiğine ve hangi değişikliklerin gerçekten özgürleştirici olduğuna ilişkin açıklamalarda bulunacak bir sosyal bilime ihtiyacı vardır.⁹³ Ancak, pozitivist bir sosyal bilim Habermas gibi Nielsen için de kabul edilebilir değildir. Sosyal bilimlerin doğa bilimlerinin bir alt bölümü olmadığını düşünen Nielsen sosyal bilimcinin, pozitivist doğa bilimciden farklı olarak, inceleme yaptığı toplumun bir üyesi olduğuna, onun beklentilerini, korkularını, problemlerini paylaştığına,⁹⁴ bunun da onun toplumsal sorunların çözümüne ve iyi toplumun nasıl olacağına dair düşüncelere sahip olmasına yol açtığına işaret eder.

⁸⁴ Kai Nielsen, *On Transforming Philosophy*, s. 265; *Globalization and Justice*, s. 109.

⁸⁵ Kai Nielsen, *Globalization and Justice*, s. 110.

⁸⁶ Kai Nielsen, *God, Scepticism and Modernity*, s. 11.

⁸⁷ Kai Nielsen, *Globalization and Justice*, s. 117.

⁸⁸ Kai Nielsen, *Globalization and Justice*, s. 33.

⁸⁹ Kai Nielsen, *Globalization and Justice*, s. 13.

⁹⁰ Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 355-360.

⁹¹ Kai Nielsen, *Equality and Liberty : A Defense of Egalitarianism*, 1985, s. 132 vd.

⁹² Kai Nielsen, *Globalization and Justice*, s. 15.

⁹³ Kai Nielsen, *Globalization and Justice*, s. 92.

⁹⁴ Kai Nielsen, *Globalization and Justice*, s. 84.

Şimdi, sosyal bilimcinin toplumsal konularda bir uzman olduğu dikkate alınacak olursa eğer, onun iyi toplumun nasıl olacağına dair fikirlerinin başkalarından daha fazla önemsenmesi gerekecektir.⁹⁵ Üstelik sosyal bilimcinin, bir sosyal bilim uzmanı olarak içinde yaşadığı topluma karşı taşıdığı sorumluluk⁹⁶ onun sadece sosyal araştırma yapmakla yetinmeyip sosyal araştırmanın amaçlarını da sorgulamasını gerektirir. O, toplumla ilgili yalnız betimleyici açıklamalar değil aynı zamanda eleştirel ve haklı çıkarıcı açıklamalar da yapmalıdır.⁹⁷ Özgürleşmeye ilgi duyulan, eleştirel teorisinin ciddiye alındığı ve KDD'nin sınırları içinde felsefe yapılmaya çalışıldığı bir yerde bu tür açıklamalarda bulunan bir sosyal bilim doğal olarak özgürleştirici ve eleştirel bir sosyal bilim olmalıdır. İnsanın kendine ilişkin öz-düşünüme dayalı bir bilgiye ulaşmakla kendisine özgü tarihsel koşullarda belli bir otonomiye kavuşturulması ancak bu tür bir sosyal bilim anlayışı ile mümkün olabilir.⁹⁸

Böyle bir sosyal bilim anlayışına, onun sosyal bilimciyi nesnellikten uzaklaştıracağı söylenerek itiraz edilebilir; fakat Habermas için olduğu gibi Nielsen için de bu itiraz bilimci bir sözde-sosyal bilim düşüncesine dayanmaktadır.⁹⁹ Nielsen'a göre, nesnellik, kişinin uzman olduğu bir konuda taraf tutmaması ve yargıda bulunmaması demek olmayıp savunduğu görüşleri herkes tarafından izlenebilir, eleştirilebilir ve reddedilebilir özneler arası tartışmaya açık bir çerçeve içinde dile getirmesi demektir. Dolayısıyla, bir sosyal bilimci hem analiz hem de eleştiri işini aynı anda yapabilir ve yapmalıdır da. Habermas'ın, rasyonel değerlendirmeden bağımsız, pozitivist sosyal bilim anlayışının ardında toplumda statükoyu koruyarak sosyal eleştiriye önlemek gibi ideolojik bir varsayım bulunduğu görüşüne katılan Nielsen'a göre,¹⁰⁰ bu, sosyal bilimciyi pratikte her amaca hizmet edebilen bir sosyal bilim teknisyenine dönüştürür ve onu felsefeden uzaklaştırır.¹⁰¹ Buna karşın, özgürleştirici ilgileri olan eleştirel bir sosyal bilim, sosyal bilimciyi temelselcilik sonrası felsefenin esas işi olan toplumsal problemlerle ilgilenen *eleştirel bir sosyal felsefe* anlayışına yaklaştırır.¹⁰²

Denebilir ki, böyle bir sosyal bilimci için, deneysel olanı reflektif olanın karşısına koymaktan kaçınmak, sosyal bilimlerde en fazla tutarlı inanca sahip çıkmak, kendimizi ve toplumu KDD'nin sınırları içerisinde sürekli eleştirel değerlendirmeye tabi tutmak ve böylece insanın özgürleşmesine katkıda bulunmak yapılacak en iyi iştir. Sosyal bilimler, eleştirel bir sosyal felsefeye yaklaşarak böyle bir işi başarabilirlerse ancak o zaman hem kendileri hem de toplum adına bir ilerleme sağlayabilirler.

***

⁹⁵ Kai Nielsen, *Globalization and Justice*, s. 85.

⁹⁶ Kai Nielsen, *Globalization and Justice*, s. 82.

⁹⁷ Kai Nielsen, *Globalization and Justice*, s. 84.

⁹⁸ Kai Nielsen, *Globalization and Justice*, s. 92.

⁹⁹ Kai Nielsen, *Globalization and Justice*, s. 86.

¹⁰⁰ Kai Nielsen, *Globalization and Justice*, s. 89.

¹⁰¹ Kai Nielsen, *Globalization and Justice*, s. 84.

¹⁰² Kai Nielsen, *Naturalism Without Foundations*, s. 72; Kai Nielsen, *On Transforming Philosophy*, s. 146vd.

Abstract: Nielsen Kai and Philosophy as a Social Critique

This paper introduces and describes Kai Nielsen's conception of "philosophy as a social critique". The first part of the paper sets out Nielsen's convictions about the nature and primary job of philosophy after the decline of the foundationalism. It presents his meta-philosophical opinions and tries to show what is his answer to the problem of methodology in social philosophy after foundationalism. Second part of the paper very shortly points out his principal ideas of some issues in social philosophy with reference to some contemporary philosophers like Habermas etc. The last part of the paper deals with the relationship between such a critical social philosophy and social science. It finally ends with a proposal what social sciences should make if they want to have an emancipatory character and help the advancement of the society as a whole.

Key Words: "Philosophy as a social critique", "non-foundational philosophy", "reflective thinking", "foundationalism", "social science".

Kaynakça

- Schrag, Calvin, O. "Transversal rationality", *American Continental Philosophy*, (ed. Walter Brogan ve James Risser), Indiana University Press, Bloomington, USA, 2000, ss. 114-142.
- Dewey, John, *How We Think*, D.C. Heath Publications, Boston, 1910
- Nielsen, Kai, *Globalization and Justice*, Humanity Books, New York, 2003.
- Nielsen, Kai, *On Transforming Philosophy: A Metaphilosophical Inquiry*, Westview Press, Colorado-USA ve Oxford-UK, 1995.
- Nielsen, Kai, *Naturalism Without Foundations*, Prometheus Books, New York, 1996.
- Nielsen, Kai, *God, Scepticism and Modernity*, Ottawa, 1989.
- Nielsen, Kai, *Contemporary Critiques of Religion*, The Macmillan Press, Great Britain, Glasgow, 1971.
- Nielsen, Kai, *Philosophy and Atheism*, Prometheus Books, New York, 1985.
- Nielsen, Kai, *Naturalism and Religion*, Prometheus Books, New York, 2001.
- Nielsen, Kai, *Ethics Without God*, Prometheus Books, New York, rev. edition, 1990.
- Nielsen, Kai, *Equality and Liberty : A Defense of Egalitarianism*, 1985.
- Nielsen, Kai, "The confirmation of critical theory: The role of reflectiveness", *Human Studies*, October 1993, c. 16, n. 4, s. 381-397.
- Nielsen, Kai, "On Being a Secularist All The Way Down", *Philo*, Fall-Winter 1998, c. 1, n. 2, ss. 6-21.
- Nielsen, Kai, "Relativism and wide reflective equilibrium" *The Monist*, July 1993 c. 76 n. 3, s. 316-333.
- King, Patricia M. ve Kitchener, Karen Strohm, *Developing Reflective Judgement*, Jossey-Bass Books, New York, 1994.